

Koloniálny rozvoj: počiatky, príčiny, diskurz, prax, kontinuity a následky

TOMÁŠ PROFANT*

Colonial Development: Origins, Reasons, Discourses, Practice, Continuities and Outcomes

Abstract: The aim of this theoretical consultation is to set the beginning of colonial development using two seemingly contradictory concepts that often appear next to each other in history – the authoritarian and the liberal governmentality. Within this framework, the paper follows the transformation from immanent to intentional development, which is the basis of authoritarianism and the shift of the term development to its social content, which is the basis of the liberal governmentality. The paper also analyzes the reasons for the origin of development during colonialism and asks the question of the continuities and discontinuities between the colonial and postcolonial era to show elements of authoritarianism and liberalism that coexist until today.

Keywords: colonialism; development; authoritarian governmentality; liberal governmentality; development cooperation

DOI: 10.14712/23363525.2021.3

Úvod

Kam datovať počiatky rozvojovej spolupráce? Kam datovať počiatky rozvoja ako ho poznáme dnes? Niektorí autori za zlomový bod prechodu do rozvojovej éry označujú inauguračný prejav prezidenta Spojených štátov, Harryho Trumana v roku 1949 [Escobar 1995: 3; Esteva 1992: 6; Rist 2008: 71; Sachs 1992: 2, pozri aj Easterly 2002: 226].

Takýto prístup nie je problematický len pre svoju empirickú nepresnosť, ale najmä preto, že ostro oddeľuje koloniálnu éru od rozvojovej a že v sebe môže obsahovať implicitný predpoklad, že „kolonializmus sa nezaoberal (otázkami ako morálna zodpovednosť a humanitarizmus) a, čo je horšie, tým pádom sa nimi rozvoj nevyhnutne zaoberá“ [Kothari 2005: 50]. Podľa Kothari sa treba mať na pozore pred históriami rozvoja, ktoré popierajú jeho koloniálnu genealógiu a vytvárajú hranicu medzi vykorisťovaním impérií a humanitarizmom rozvoja [*ibid.*]. Kolonializmus totižto neobsahoval len násilie, ale mal aj svoju liberálnu stránku. Práve táto liberálna forma koloniálnej vlády je porovnateľná s dnešným rozvojovým vládnutím [Duffield – Hewitt 2009a: 9–10] a práve preto treba rozvoj vnímať aj ako prvok kolonializmu.

Na otázku ohľadom začiatku rozvojovej éry siahajúcej do obdobia kolonializmu existujú dva vzájomne sa dopĺňajúce pohľady. Prvý sa týka počiatkov industrializácie, poručníctva a potreby dať smer rozmáhajúcemu sa rozvratu spoločnosti v 19. storočí [Cowen – Shenton 1996, 1999, pozri aj Williams – Young 2009]. Druhému sa venujú

* Tomáš Profant, Ph.D., Fakulta sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského, Bratislava; Ústav medzinárodných vzťahů, Praha. E-mail: profant@iir.cz

historici kolonializmu, ktorí prvé rozvojové snahy vo vzťahu medzi globálnym Severom a Juhom datujú pár desaťročí pred Trumanov inauguračný prejav [Hodge 2007; Cooper 1996, 1997, 2010; Hodge – Hödl – Kopf 2014; van Beusekom – Hodgson 2000; Unger 2010; Haviden – Meredith 1993; Bendix 2016; Cooke 2003; Kothari 2005; Duffield – Hewitt 2009b; Bonneuil 2001; Coquery-Vidrovitch 1976a, 1976b; Schlauß – Schicho 2014]. Mojim cieľom je oba prístupy prepojiť.

Táto teoretická konzultácia vychádza z konceptualizácie rozporu medzi autoritárskym a liberálnym vládnutím počas koloniálnej a rozvojovej éry. Liberalizmus totižto nie je schopný v rámci biopolitických programov „plne kontrolovať ich ‚démonické‘ možnosti ako sa ukázalo pri nedávných odhaleniach nútených sterilizácií v Škandinávií“ [Dean 2010: 156]. Je to práve táto konceptualizácia, ktorá umožňuje pátranie po počiatkoch rozvoja a rozvojovej spolupráce a nachádza ich v období kolonializmu. Cieľom práce je teda stanoviť počiatok rozvoja, avšak neurobiť tak s časovou presnosťou konkrétneho roka, či udalosti, ako to robia vyššie citovaní autori ale urobiť tak pomocou teoretickej konceptualizácie autoritárskeho, či násilného a liberálneho vládnutia počas kolonializmu. Túto konceptualizáciu detailnejšie upresní aplikácia rámca liberálnej a autoritárskej governmentality pri diskusii sekundárnej literatúry [Dean 2010]. Z takéhoto analytického hľadiska je akýkoľvek presný dátum problematický a dôležitejšie je zamerať sa na procesy, ktoré počas kolonializmu prebiehali.

Analytické rámcovanie governmentality do foriem vizibility, techné a epistémé vládnutia a formovania identít [ibid.: 41–44] umožní tento argumentačný sled: Prvotný element autoritárstva ako súčasť základného rozvojového epistemologického rámca vidno v posune od imanentného k intencionálnemu rozvoju, ako ho analyzujú Cowen a Shenton [1996, 1999]. Základom intencionálneho chápania rozvoja je poručníctvo, ktoré umožňuje autoritárstvo v rozvoji, či už koloniálnom alebo postkoloniálnom (druhá časť). V tomto zmysle je „určitá forma ‚despotizmu‘ prítomná v srdci liberálneho vládnutia“ hoci môže byť „relatívne benígna v podobe kultúrneho rozvoja, tréningu a výučby“ [Dean 2010: 157]. Samotný pojem rozvoj ako kľúčový prvok, prostredníctvom ktorého je rozvojová doména a jej *mentalita* ovládaná, si prešiel vývojom počas kolonializmu, ktorý ukazuje konštantný súboj medzi ekonomickým a sociálnym chápaním tohto pojmu, teda medzi rozvojom zdrojov (inými slovami dobývaním materiálnych ziskov) a biopolitickým rozvojom ľudí prostredníctvom zdravotníctva a vzdelávania. Posun k rozvoju ľudí umožnil presvedčivejšiu argumentáciu ohľadom dobrého (liberálneho) vládnutia nad zverenými subjektami napriek pokračovaniu násilia v tomto období (tretia časť). Práve tu sa snúbi liberálna governmentalita s autoritárskou. Prečo ale vôbec došlo k posunu ku koloniálnemu rozvoju? Analýza sekundárnej literatúry ukazuje, že hoci existovali aj altruistické argumenty, cieľom liberálneho vládnutia rovnako ako toho autoritárskeho ostali materiálne zisky z kolónií. Hlavnou snahou bolo upokojiť búriacich sa kolonizovaných a zmeny v koloniálnej politike vo všeobecnosti vychádzali z ekonomických potrieb v metropolitách (štvrtá časť). Existujúca literatúra ukazuje koexistenciu autoritárskeho a liberálneho vládnutia v rámci nesúrodej reality reálnych koloniálnych rozvojových projektov, ktoré sa často končili neúspechmi (piata časť). Práve analýza tejto praxe umožňuje sa zamerať na koloniálne kontinuity a diskontinuity (šiesta a siedma časť). Tu sa ukážu zmeny v otázke formovania identít. Hoci sú v rozvojovej spolupráci zrejme odlišnosti oproti koloniálnemu rozvoju, konceptualizácia liberálneho a autoritárskeho vládnutia počas kolonializmu nám

umožňuje ukázať podobnosti medzi tým, ako sa vykonával rozvoj vtedy a ako sa vykonáva dnes. Záver prináša zamyslenie nad následkami koloniálneho rozvoja a zodpovedanie otázky položenej v úvode.

Imanentný a intencionálny rozvoj v 19. storočí

Na otázku, kedy sa začínajú dejiny rozvoja, je nutné si najprv zodpovedať otázku, čo to rozvoj je. Až jasná odpoveď na ňu nám umožňuje určiť jeho začiatok. Cowen a Shenton [1996, 1999] vytvárajú základné odlišenie rozvoja ako imanentného, objektívneho procesu, ktorý sa jednoducho deje od rozvoja ako intencionálnej praxe v podobe napríklad štátnych politik [Cowen – Shenton 1999: 26]. V gramatickom ponímaní ide o posun od netranzitívneho slovesa rozvíjať sa k tranzitívnemu rozvíjať niečo [Arndt 1981: 460].

Avšak kým Arndt nachádza počiatok pojmu rozvoj v tranzitívnom zmysle v Austrálii 30. rokov 19. storočia a v Kanade o dekádu neskôr [ibid.: 461], Cowen a Shenton pôvod myšlienky intencionálneho rozvoja nachádzajú v princípe poručníctva v 19. storočí vo Francúzsku a Veľkej Británii.

Potreba intencionálneho rozvoja vznikla s prechodom na priemyselný kapitalizmus v západnej Európe. Industrializácia mala za následok radikálnu transformáciu spoločnosti, zbadačenie veľkej časti obyvateľstva, mizériu, vysokú nezamestnanosť a deštrukciu sociálnych vzťahov. 30. a 40. roky 19. storočia sú základným kontextom vzniku rozvoja ako intencionálnej snahy riadiť rozvoj ako imanentný proces.

Zatiaľ čo niektorí autori ako Sismondi argumentovali proti industrializácii a v prospech obnovy sveta malých nezávislých poľnohospodárov a remeselníkov a ďalší sa utiekali do ďalekej budúcnosti, Saint-Simonisti píšuci na konci 20. rokov 19. storočia industrializáciu obhajovali. Aj oni si však museli zodpovedať Hobbesovu otázku, ako dosiahnuť sociálny a politický poriadok. U Saint-Simonistov sa tak rodí poručníctvo ako základný prvok intencionálneho rozvoja. Kritizovali doktrínu *laissez-faire* a egoizmus. Cieľom Saint-Simonistov sa stalo „vnútiť konštruktívny poriadok niečomu, čo sa im zdalo ako industriálny chaos súčasnosti“ [Cowen – Shenton 1999: 24–25, pozri aj Kelemen 2009: 199]. Industrializácia bola v poriadku, len mala byť riadená rozumom a súcitom. Tým došlo k zmene v pojmu rozvoj z označovania priebehu histórie na označovanie cieľa tejto histórie. Rozvoj sa stal „prostriedkom, ktorým mala byť epocha súčasnosti transformovaná do inej epochy prostredníctvom aktívnych cieľov tých, ktorým bola zverená budúcnosť spoločnosti“ [ibid.: 25].

Poručníkmi sa však mohli stať iba tí, ktorí mali schopnosť využiť pôdu, prácu a kapitál v prospech spoločnosti. Kapitál mal byť zverený do rúk bankárov ako prostriedkov medzi pracujúcimi a potrebnými nástrojmi a majiteľmi týchto nástrojov. Avšak bankári nemali podliehať egoizmu, ale mala im byť vysvetlená ich funkcia poručníkov spoločnosti. „Jednoducho povedané, bankári mali byť moralizovaní“ [Cowen – Shenton 1996: 27]. Tu sa objavuje prepojenie elementu autoritárstva v podobe poručníctva s elementom etiky, ktorá je základom dobrého, liberálneho vládnutia. Liberálna a autoritárska governmentálna sa tak stáva jednotnou rozvojovou governmentálnou ešte v 19. storočí.

Saint-Simonistov doplnil August Comte svojou predstavou pozitivistickej vedy, ktorá mala odhaliť zákonitosti spoločnosti a tým prispieť k spojeniu poriadku a pokroku [ibid.: 31]. V Británii to bol paradoxne teoretik slobody, John Stuart Mill, ktorý vychádzajú

z Comtea, prišiel s intencionálnym rozvojom. Odlíšil prirodzený stav od prechodného. V prirodzenom mali materiálne záujmy spoločnosti zaisťovať tí najschopnejší z hľadiska spravovania spoločnosti. Pre posun od chaosu prechodného stavu do prirodzeného stavu – teda pre uloženie správy spoločnosti do rúk najkompetentnejších – bol potrebný intencionálny rozvoj, ktorý Mill nazval sociálnym strojom. Nový sociálny stroj mal byť vytvorený prostredníctvom rozšírenia vzdelania – „rozvinutia ľudských myslí“ [*ibid.*: 39]. Vzdelávanie ako základná súčasť liberálnej governmentality malo prekonať spoločenské zvyklosti a dať ľuďom možnosť sa rozhodnúť a tak naplniť svoju slobodu.

Pre Milla bola sloboda dôležitá. Jeho prístup však obsahoval základný problém, pre ktorý sa mu nepodarilo uniknúť poručníctvu, ktorý sa následne prejavil v autoritárskej governmentality legitimizujúcej despociu [*Dean 2010: 157*]. Pod vzdelávaním mal na mysli témy ako volebnú, či pozemkovú reformu, kontrolu pôrodnosti, rodovú rovnosť, či práva pracujúcich. Išlo teda o veľmi konkrétne hodnoty, ktoré mali zaisťiť posun do prirodzeného stavu a ktoré mali prekonať spoločenské zvyky nehodné rozvoja. Tu bol kľúčový logický nedostatok jeho predstavy – význam slobody bol prítomný na konci rozvoja, počas jeho priebehu i na začiatku. Ľudia sa pre vzdelávanie nemohli slobodne rozhodnúť, pretože boli zviazaní svojimi zvykmi. Potrebovali teda poručníka, ktorý by rozhodol o tom, že sa majú vzdelávať za nich. Samotné vzdelávanie sa malo diať v podmienkach slobody, avšak jeho obsah bol stanovený vopred. A končným cieľom bola schopnosť vykonávať slobodu, k nej sa ale malo dospieť prostredníctvom poručníckeho vzdelávania. Dosiachnutie rozvoja, teda vzdelania v zmysle voľby predpokladalo buď schopnosť voliť na začiatku celého procesu alebo poručníka, ktorý rozhodne o tom, čo možno považovať za skutočnú voľbu. Nasledovanie tradičných zvyklostí takou voľbou zjavne nebolo. V tomto bode Mill neuniká poručníctvu vykonávanému prostredníctvom vzdelávania a akceptuje neliberálnu prax v rámci liberálnej politickej racionality [*ibid.*: 158].

Mill svoju predstavu poručníctva potom rozvíjal vo vzťahu k Indii. Tu vidno základný rozpor medzi univerzalizmom liberálnej politickej teórie na jednej strane a mocenskou nerovnosťou a autoritárstvom vo vzťahu ku kolóniám na strane druhej. Kým Kant legitimizoval rasový útlak predpokladajúc, že ako jedna z foriem spoločenských antagonizmov povedie pôsobenie prozreteľnosti k dosiahnutiu úplného rozvinutia ľudských schopností [*McCarthy 2009: 42–67, 171*], Mill argumentoval v prospech kolonializmu kvôli neschopnosti „barbarov“ dosiahnuť slobodu pre ich necivilizovanosť a zviazanosť zvykmi. Legitímácia násilia počas kolonializmu teda spočívala v temporalizácii univerzalizmu, ktorý mal byť dosiahnutý v budúcnosti, pretože zatiaľ si ešte nerozvinutí „barbari“ nie sú schopní vládnuť. Koloniálny rozvoj ako súčasť autoritárskej governmentality je reálnym naplňovaním (budúceho) univerzalizmu liberálnej morálky [*ibid.*: 171–177]. Vláda by podľa neho mala myslieť na „najväčšie dobro svojich subjektov,“ pretože „v mnohých častiach sveta ľudia pre seba nedokážu urobiť nič“ [in *Sheldon 2009: 55*]. Pre dobro koloniálnych subjektov však bolo v poriadku využiť despociu. „Tá je legitímnym spôsobom vládnutia pri zaobchádzaní s barbarmi, pokiaľ je cieľom ich zlepšenie“ [*Mill in Sheldon 2009: 81, pozri aj McCarthy 2009, pre postoj Milla k Morant Bay Rebellion na Jamajke pozri Merefiefield 2009*].

Základným problémom imanentného rozvoja kapitalizmu bolo „prebytočné obyvateľstvo“ [*Cowen – Shenton 1996: 252*], ako nezamestnaných nazval Marx. Riešenie problému prebytočného obyvateľstva tkvelo v intencionálnom rozvoji. Bolo potrebné toto

obyvateľstvo nejak usmerniť či už nenásilným motivovaním alebo prostredníctvom násilia. Cowen a Shenton používajú tri príklady takéhoto intencionálneho rozvoja – Viktórii v Austrálii, Quebec v Kanade a Anglicko. Prvé dva prípady sú si podobné skúsenosťou masovej nezamestnanosti a hrozbou masovej migrácie z Viktórie po roku 1856 a reálnou migráciou z Quebecu do Spojených štátov v druhej polovici 40. rokov 19. storočia. Odlišnosť medzi nimi tkvie v politikách intencionálneho rozvoja. Kým vláda vo Viktórii sa vydala cestou industrializácie, quebecká vláda usilovala o desaťročie skôr o poľnohospodársky rozvoj. Obe vlády sa však snažili zabrániť strate produktívnej sily a umožniť tak pokračovanie „imanentného“ procesu kapitalistického rozvoja [*ibid.*: 174]. Intencionálny rozvoj teda bol reakciou na dopady imanentného rozvoja a ako jeho korekcia sledoval cieľ, „aby boli produktívne sily dostupné pre kapitál“ [*ibid.*: 175].

Cowen a Shenton dávajú prípad Viktórie do kontrastu s Britskou Kolumbiou, ktorej vláda sa po podobnom vytriezvení zo zlatej horúčky nevydala cestou udržania nezamestnaného obyvateľstva na svojom území a dôsledkom bola emigrácia do Spojených štátov a finančné problémy v rozpočte.

Anglický príklad je odlišný v tom, že paliatívny rozvoj uzákonený Zákonom o rozvoji (Development Act) v roku 1909 mal bojovať proti migrácii z vidieka do miest a tým proti chudobe a nezamestnanosti v anglických mestách. Cieľom rurálnej kolonizácie tak bolo zabrániť úpadku v mestách i na vidieku [*ibid.*: 260]. Kľúčové pritom bolo, že podporované poľnohospodárske aktivity nemali „narúšať komoditné a finančné trhy a ohrozovať rentiérovo a záujmy biznisu“ [*ibid.*: 285]. Intencionálny rozvoj tak reagoval na dôsledky kapitalizmu. Z Európy sa intencionálny rozvoj presunul do kolónií, kde sa stal súčasťou autoritárskej koloniálnej governmentality. Ako ukazuje nasledujúca časť, postupom času bol ekonomický význam pojmu rozvoj doplnený o jeho sociálny zmysel, čím vytvoril základ pre biopolitiku spájajúcu prvky liberálnej a autoritárskej governmentality.

Pojem rozvoj počas kolonializmu

Rozvoju ako nástroju na legitimizáciu kolonializmu [*Hunter 2014: 102*] predchádzali staršie argumenty, ktoré ospravedlňovali koloniálne vládnutie ako súčasť formovania identít Seba a Druhého v rámci koloniálnej governmentality. Vo všeobecnosti však platí, že zodpovednosť za barbarov a divochov, ktorú v koloniálnom diskurze na seba Európania prevzali bola chápaná „v zmysle civilizovania a obracania na kresťanskú vieru a nie v zmysle zvyšovania životnej úrovne“ [*Ziai 2016: 71*]. Kedy teda možno začať hovoriť o rozvoji?

Samotný pojem rozvoj bol súčasťou koloniálneho diskurzu, ktorý tvoril základ koloniálnej governmentality od počiatku kolonializmu [*Koponen 2014: 38; Doufour 2014: 322, 326*]. Avšak počas kolonializmu bol rozvoj iba jedným z mnohých pojmov a viac používaný na definovanie konceptu civilizácie a civilizovania, podobne ako termíny pokrok, či progres [*Doufour 2014: 328*]. Doufour [*ibid.*: 330] poukazuje na spoločný výskyt pojmov rozvoj a civilizácia v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 20. storočia vo francúzskom diskurze a termín rozvoj sa stáva dominantným až po tomto prechodnom období [pozri aj *Cooper – Packard 1997: 7; Latouche 1988: 45*].

Čo však znamená rozvoj konkrétne a kedy možno hovoriť o rozvoji tak, ako ho mnohí chápu dnes v zmysle „intencionálnej intervencie do spoločných záležitostí podľa všeobecných (ak nie univerzálnych) štandardov zlepšenia“ [*Hodge – Hödl 2014: 3*]?

Prvá snaha v tomto ohľade sa objavila v správe Kráľovskej komisie pre Západnú Indiu (Karibik) v roku 1896, ktorá sa venovala príčinám krízy cukrového priemyslu. Správa trvala na morálnej povinnosti britskej imperiálnej vlády zvýšiť blahobyt černošskej populácie na ostrovoch [Hodge 2007: 59]. Okrem budovania ciest a zlepšenia špedičných služieb v prospech uľahčenia miestneho a koloniálneho obchodu mala Britská koruna predať menšie pozemky ľuďom, ktorí neboli schopní nájsť si zamestnanie v cukrovom priemysle. Tým správa nadviazala na biopolitickú otázku riešenia zmieneného problému nadbytočného obyvateľstva.

Zhruba od druhej polovice nultých rokov 20. storočia silnela citlivosť k sociálnym otázkam v Bombaji [Aspengren 2009: 49]. Došlo k posunu k sociálnemu slovníku a implementácii legislatívy týkajúcej sa sociálnych podmienok, bývania, hygieny a povinného základného vzdelávania [ibid.: 45]. Sémanticky došlo k nárastu dôležitosti pojmu rozvoj dve dekády predtým.

Jeho francúzsku verziu (*mise en valeur*), spopularizoval od 80. rokov 19. storočia budúci premiér Jules Ferry. Tento pojem bol základom francúzskej civilizačnej misie a znamenal rozvíjanie prírodných a ľudských zdrojov v kolóniách v zmysle ekonomického rozvoja, prístupu k novým zdrojom surovín a zaistovania si odbytišť pre francúzske výrobky [Hodge 2007: 42; Hodge – Hödl 2014: 5]. Od roku 1895 bol súčasťou tzv. „konštruktívneho vykorisťovania“, ktoré už neznamenalo len expanziu a plundrovanie, ale systematický rozvoj kolónií [Hodge 2007: 7]. Ku konštruktívnemu vykorisťovaniu patrila výstavba železníc a zlepšovanie tropickej hygieny za účelom zvyšovania objemu obchodu [Hodge – Hödl 2014: 6, 43]. Ferry zároveň veril, že úlohou „vyšších rás“ bolo zdieľať výhody vedy a pokroku s „nižšími rasami“ a takto šíriť civilizáciu.

Británia na tom bola podobne. Britský minister pre kolónie, Joseph Chamberlaine v 90. rokoch 19. storočia podporoval tzv. „konštruktívny imperializmus“ [Hodge 2007: 22; Koponen 2014: 6] a efektívny rozvoj imperiálnych majetkov najmä prostredníctvom budovania železníc. Cieľom bolo zaistiť si bohatstvo v dosiaľ neprebádaných oblastiach. Chamberlain argumentoval, aby bolo koloniálne územie britskej koruny rozvíjané „v prospech ľudí, ktorí na ňom žijú, ako aj v prospech širšej populácie žijúcej mimo tohto územia“ [in Hodge 2007: 8].

Termín rozvoj na prelome 19. a 20. storočia znamenal „ťažbu prírodných zdrojov“ [Alcalde 1987: 3], či jednoducho „rozvoj zdrojov“ [Koponen 2014: 39], pretože miestni boli považovaní za neschopných tieto zdroje rozvíjať. V neskorom kolonializme po Prvej svetovej vojne bol tento pojem vo Francúzsku používaný v súvislosti s rozvojom poľnohospodárstva alebo obchodu, ekonomického rozvoja nerozvinutých krajín, či rozvoja francúzskeho Sudánu, Afrického impéria alebo západnej Afriky [Dufour 2014: 326].

S posunom v tomto období prišiel Pakt Spoločnosti národov. Táto bola založená v roku 1920 na Wilsonov návrh (hoci odmietnutá americkým Kongresom). Články 22 a 23 zverovali „rozvinutým“ národom poručníctvo nad „menej rozvinutými“ oblasťami a zaväzovali ich starať sa o „blaho a rozvoj domorodého obyvateľstva“, títo členovia mali zároveň zaistiť „ľudské podmienky pre pracujúcich na celom svete“ [Alcalde 1987: 12].

Koloniálna governmentálna teda postupne začala inkorporovať prvky liberálneho biopolitického vládnutia, ktoré koexistovali vedľa snahy civilizovať a prinášať pravú vieru. Rozvoj zdrojov sa začínal rozširovať o rozvoj obyvateľstva.

V dvadsiatych rokoch došlo k ďalšiemu posunu k systematickejším formám ekonomického vykorisťovania ako aj k reforme koloniálnej vlády [Schicho 2014a: 222]. Koloniálna

politika v tomto období už nemala slúžiť iba záujmom malého množstva ľudí v metropole [Schicho 2014b: 53]. Nový spôsob vlády bol reakciou na ekonomické a politické straty spôsobené Prvou svetovou vojnou, vedomím závislosti na zdrojoch v kolóniách vrátane vojakov a potrebou majiteľov kapitálu mať k dispozícii lepšiu infraštruktúru a disciplinovanejšiu pracovnú silu. Rozvoj sa tak postupne stával súčasťou autoritárskej koloniálnej governmentality.

Kľúčové v tomto prípade boli texty francúzskeho ministra kolónií Alberta Sarrauta – *Rozvoj francúzskych kolónií* [1923] – a sira Fredericka Lugarda – *Duálny mandát v britskej tropickej Afrike* [1922]. Duálny mandát spočíval v rozvíjaní zdrojov nielen v prospech civilizácie, teda priemyselného Západu, ale aj v snahe pomôcť miestnemu obyvateľstvu v podobe vzdelávania, ale s uchovaním ich vlastných zvykov a ich vlastnej správy. Malo ísť o tzv. nepriamu koloniálnu vládu. Podobne tak Sarraut argumentoval v prospech investícií nielen do železníc alebo poľnohospodárstva, ale aj zdravia, sociálnych a morálnych záležitostí [Cooper 1997: 65; Dufour 2014: 329].

Kým Sarrautov návrh štátneho programu budovania infraštruktúry v roku 1921 vzhľadom na nedostatok financií vôbec neprešiel [Schicho 2014b: 54], britský Zákon o koloniálnom rozvoji (Colonial Development Act) z roku 1929 ešte stále nasledoval politiku, ktorej úlohou bolo podporiť britskú ekonomiku [Hodge – Hödl 2014: 12, pozri aj Abbott 1971]. Koloniálny rozvoj bol francúzskou aj britskou vládou odmietnutý nielen z dôvodu potreby využiť zdroje z kolónií pre metropolu a nie naopak, čím by išli proti vtedy ešte platnej doktríne koloniálnej finančnej sebestačnosti [Hodge – Hödl 2014: 11; Schicho 2014b: 56], ale aj zo strachu, že občania kolónií budú požadovať svoje občianske práva vzhľadom na ich zapojenie do Prvej svetovej vojny [Cooper 2010: 9].

Sarrautov prístup zakrýva aspekty vykorisťovania tým, že z nich robí súčasť vzťahu spolupráce – kolonizácia je podobne ako u Chamberlaina a Ferryho výhodná pre obe strany, nielen pre kolonizátorov. Ľudský pokrok a metropolitné zisky však boli jedno a to isté [Dufour 2014: 330; Schicho 2014a: 237].

Sarraut bol spolu s britským guvernérom Zlatého pobrežia sirom Frederickom Gordonom Guggisbergom a liberálnym reformistom, tajomníkom Medzinárodnej misionárskej rady, Josephom H. Oldhamom, jedným z najvýznamnejších osobností v otázke koloniálneho vzdelávania. Všetci traja spájali ekonomický a sociálny rozvoj a posunuli kolonializmus ku „kolonializmu s ľudskou tvárou“ [Schicho 2014a: 243]. Autoritársku governmentality tak diskurzívne podopreli o jej liberálny náprotivok. Robili tak však do veľkej miery účelne. Primárnym cieľom „bolo zaistiť ekonomické zisky pre metropolu popri zaistení imperiálnej moci a medzinárodného uznania“ [ibid.: 222]. Pre Oldhama bol prvotný rozvoj ľudí a až potom mal nasledovať rozvoj teritória. „Toto bol rozdiel medzi politikou materiálneho vykorisťovania a „úprímnou“ politikou rozvoja“ [Hodge 2007: 139].

Bol to najmä rast exportu surovín a udržanie politickej kontroly, ktoré si vyžadovali výškolenie poľnohospodárov, remeselníkov, úradníkov, baníkov ako aj miestnu elitu [Schicho 2014a: 222]. Termín rozvoj tak začal v sebe zahŕňať aj vzdelávanie. O aké vzdelávanie išlo? Čo presne znamenal rozvoj v otázke vzdelávania?

Cieľom Guggisberga a Sarrauta bolo tzv. adaptované vzdelávanie a výcvik charakteru. V prvom prípade išlo o upravenú formu výučby, ktorá by brala ohľad na africké prostredie a zaistovala by rešpekt k tradíciám a najmä rurálnemu prostrediu a poľnohospodárstvu. Súčasťou argumentácie v prospech vzdelávania kolonizovaného obyvateľstva bola potreba

kvalifikovanej pracovnej sily schopnej zaistiť ekonomický rozvoj pre potreby metropole [Usuanlele 2014: 256]. Najdôležitejšia bola „ekonomická užitočnosť masového vzdelávania“ [Sarraut in Schicho 2014: 234]. Pre skutočnú prax však okrem zrejmeého sebazáujmu bola charakteristická improvizácia a nekoherentnosť. Miestne vlády, misionári, koloniálni osadníci a samotní Afričania ťahali prax vzdelávania rôznymi smermi [Hodge 2007: 134].

Ďalším cieľom bolo, aby koloniálne vzdelávanie formovalo charakter miestnych. Tí sa mali zlepšiť vo vytrvalosti, dôslednosti, poriadku, čistote, dochvilnosti, hospodárnosti, striedmosti, sebakontrolle, poslušnosti, spoľahlivosti, úprimnosti, rešpekte k rodičom a zodpovednosti [Schicho 2014a: 228]. Na tomto základe malo vzdelávanie vychovať absolventov dostatočne rešpektujúcich význam civilizácie na to, aby napríklad po boku francúzskych vojakov bránili civilizáciu, teda Francúzsko, v jeho vojnách.

Ďalšou potrebou bolo vychovať miestne elity, ktoré boli nevyhnutné pre „organizovaný a disciplinovaný pokrok“ [Guggisberg in *ibid.*: 234]. Slovmi guvernéra Francúzskej západnej Afriky v rokoch 1923–1930 Julesa Carda bolo cieľom „inštruovať masu a ovládnuť elity“ [Carde in *ibid.*]. Tie mali byť dostatočne schopné na to, aby slúžili záujmom impéria, ale zároveň nie príliš vzdelané na to, aby sa zaoberali protikoloniálnymi snahami [Kelemen 2009: 196]. Kľúčové bolo vzdelávanie smerujúce k rešpekte k civilizácii ako hodnote, ktorá by zamedzila odporu voči kolonizátorom. Guggisberg odmietal hneď budovať aj univerzity, aby sa na ne nedostali elity, ktoré neprešli potrebným tréningom charakteru [Schicho 2014: 233]. Na strane kolonizátorov panovala obava z nárastu proti-koloniálnych nálad a zo vzdelávania afrických nacionalistov [Usuanlele 2014: 262]. Vo všeobecnosti platilo, že vzdelanie sa okrem základného týkalo len veľmi malej časti obyvateľstva a išlo naň minimum zdrojov, napriek požiadavkám miestnych elít [pre Nigériu pozri *ibid.*: 256, 260, pre Tanganiku pozri Eckert 2004: 476].

Rovnako dôležitou otázkou ako v prípade vzdelávanie je: Čo presne znamenal rozvoj v oblasti zdravia? Koloniálna politika v tejto oblasti, mala v období neskorého kolonializmu podobný cieľ ako vzdelávanie – prostredníctvom prevencie a ďalších verejných politík zaistiť zdravie koloniálneho obyvateľstva, ktoré bolo nevyhnutné pre ekonomický rozvoj [Bruchhausen 2014: 208; Packard 1997: 94]. Ľudia samotní boli kapitálom [Hodge 2007: 119]. Od dvadsiatych rokov 20. storočia došlo k posunu v tejto oblasti od zdravotníckej politiky, ktorá mala urobiť trópy „vhodné pre Európanov“ k zdravotníckej politike viac zameranej na miestnych [Hodge 2007: 72, 121]. Správa Williama Simpsona, vedúceho katedry hygieny na londýnskej King's College už v roku 1909 tvrdila, že zdravie Afričanov bolo nemenej dôležité ako zdravie Európanov pre rozvoj kolónií [*ibid.*: 79]. V roku 1925 sa v Správe Východoafrickej komisie britskej vlády zo zdravia miestneho obyvateľstva stal cieľ sám o sebe. Dôvodom však bola Simpsonova obava z rozširovania epidémií pozdĺž železnice. Vo svojich správach zdôrazňoval ekonomické imperatívy zdravotníckej politiky a koloniálneho rozvoja [*ibid.*: 83]. Hoci dominantnou legitimizáciou zdravotnej politiky bol vlastný záujem kolonizátorov, existovali aj altruistické odôvodnenia zdravotníckych koloniálnych zásahov a to najčastejšie medzi misionármi a lekármi [Bendix 2016: 9].

Koloniálna medicína sa teda mala venovať africkému obyvateľstvu „z humanitárnych ako aj ekonomických príčin“ [Bruchhausen 2014: 209]. Reálne vzhľadom na politiku finančnej sebestačnosti kolónií k zásadnému posunu v zdravotnej starostlivosti nedošlo [Bruchhausen 2014: 209; Packard 1997: 94; Hodge 2007: 125].

Za významný problém bol v 20. rokoch považovaný nízky počet koloniálneho obyvateľstva a vysoká úmrtnosť [Hodge 2007: 123, 167; Bendix 2016; van Beusekom 1999; Schicho 2014b: 71]. Populačný pokles bol zdôvodňovaný vnucovaním modernej európskej kultúry a rozpadom tradičných miestnych komunít a miestnymi zvykmi vychádzajúcimi z útlaku žien [Bendix 2016: 2–3].

Širším problémom koloniálneho zdravotníctva bola neriešená otázka pôvodu chorôb miestneho obyvateľstva a jeho decimácie počas predchádzajúcich genocíd na začiatku 20. storočia. To umožnilo prezentovať koloniálnu zdravotnícku politiku ako altruistickú, hoci len reagovala na stav, ktorý samotná kolonizácia v mnohom zapríčinila [Hodge 2007: 122]. Liberálne prvky počas kolonializmu by preto nemali slúžiť na jeho rehabilitáciu [Duffield – Hewitt 2009a: 10]. Tento typ kolonializmu je neoddeliteľný od násilia založenom na rasizme. Hoci samotné násilie bolo liberálmi kritizované, zároveň bolo nevyhnutné pre pokračovanie imperiálneho dobývania. Liberálny kolonializmus iba tvrdil, že vie vládnuť humánnejšie a preto efektívnejšie, ako jeho militarizovaná, národy vyhladzujúca alternatíva [*ibid.*].

Výdavky na rozvoj v 30. rokoch išli poväčšine na výstavbu ciest. Práve tu dobre vidno využitie orwelovského doublespeaku. „To, čo bolo určené na sociálne služby, bolo v skutočnosti použité na prácu spojenú s kapitálom“ [Koponen 2014: 53]. Až neskôr boli prostriedky použité na vzdelávanie a zdravotnú starostlivosť, aj keď naďalej len do veľmi malej miery [Schicho 2014b: 82].

Od druhej polovice tridsiatych rokov 20. storočia nadobudol v britskom diskurze rozvoj význam v zmysle zlepšovania sociálnych podmienok obyvateľstva a jeho blahobytu [*ibid.*: 50, 53]. V roku 1935 premiér MacDonald požadoval „omnoho agresívnejší blahobytno-rozvojový prístup“ [Bruchhausen 2014: 213]. Hoci Zákon o koloniálnom rozvoji a blahobytu z roku 1940 ešte poukazoval na oddelený význam pojmov blahobyt a rozvoj, napríklad formulu „rozšírenie medicínsky služieb“ v memorande riaditeľa medicínskych služieb Ústrednej rozvojovej rady v Tanganike, R. R. Scotta, o dva roky neskôr nahradila formulácia „budúcnosť rozvoja medicínskych služieb“ [*ibid.*: 214]. Postupne tak dochádzalo k splynutiu ekonomického významu pojmu rozvoj s neekonomickým – zdravotným a sociálnym, hoci ešte v päťdesiatych rokoch bol rozvoj spojený viac s fyzickou infraštruktúrou.

Už od štyridsiatych rokov však rozvoj neznamenal iba rast produkcie a produktivity a konštruktívne vykorisťovanie prostredníctvom vývozu tropických produktov. Rozvoj sa začal zaoberať miestnou potravinárskou produkciou, či ochranou pôdy a zdravotníctvo sa začalo zaoberať nielen Európanmi ale aj zdravím vidieckeho obyvateľstva. „Rozvoj začal znamenať zlepšovanie sociálneho a ekonomického blahobytu kolonizovaného obyvateľstva prostredníctvom rozumnej ekologickej a populačnej správy“ [Hodge 2007: 178]. Násilná koloniálna politika tak bola minimálne rétoricky doplnená o svoju liberálnu stránku. Zároveň rozvoj znamenal modernizáciu prostredníctvom experimentu, ktorého laboratóriom bola Afrika. Tým došlo k posunu od rozvoja ako prinášania svetla poznania k rozvoju ako experimentálnej aktivite [Bonneuil 2001: 280].

Väčšina investícií však naďalej išla na budovanie železníc a fyzickej infraštruktúry, ktorá slúžila získavaniu prírodných zdrojov a nie na sociálne služby pre Afričanov [Hodge – Hödl 2014: 11]. Snaha maximalizovať produkciu potravín a ťažbu surovín po Druhej svetovej vojne viedla k označovaniu tohto obdobia historikmi a historičkami názvom „druhá

koloniálna okupácia“ [Low – Lonsdale 1976: 13]. Jej súčasťou bol okrem nárastu investícií [pre Francúzsko pozri *Coquery-Vidrovitch 1976a: 40*] výrazný nárast významu expertov pri spravovaní impéria, ktorí dokonca počtom prevýšili administratívnych úradníkov [*Chambers in Bonneuil 2001: 265*].

Pojem rozvoj sa presadil aj v kolóniách a stal sa z neho cieľ, na ktorom sa zhodli všetci vrátane miestnych hnutí a politických vodcov [*Hunter 2014: 96*]. Podobne ako v 50. rokoch pojem ekonomický rozvoj v zmysle zvyšovania výroby umožnil konsenzus medzi Západom a Sovietskym zväzom a Čínou [*Toye – Toye 2006: 35*] a dnes pojem rozvoj spája najrôznejších aktérov [*Ziai 2013: 133*], tak aj sila *maendelea* (rozvoj po swahilsky) tkvela v jeho širokom význame a schopnosti spojiť protichodné záujmy kolonialistov, kolonizovaných ako aj medzinárodných a mimovládnych organizácií [*ibid.*: 98, 99].

Pojem rozvoj nadobudnutím svojho sociálneho významu nahradil pojem civilizácia. Tento sociálny význam však neznamenal odpojenie sa od materiálneho vykorisťovania kolónií. Právý opak ukazuje nasledujúca sekcia.

Príčiny zmien v koloniálnej politike

Vo všeobecnosti platí, že zmeny v koloniálnej politike vychádzali z potrieb koloniálnych hospodárstiev. Posuny k liberálnemu vládnutiu boli spojené so základným imperatívom užitočnosti kolónií pre metropole.

Konstruktívny imperializmus Josepha Chamberlaina mal zaistiť produkciu surovín a potravín v kolóniách a zároveň zvýšiť ich kúpyschopnosť a dopyt po britských priemyselných výrobkoch, ako aj vývoz nezamestnaných z metropole (pre ten istý argument o Francúzsku pozri [*Schicho 2014b: 56*]). Ďalším cieľom bolo uniknúť nemeckej a americkej konkurencii [*Hodge 2007: 55*]. Prijatie britského Zákona o koloniálnom rozvoji v roku 1929 bolo takisto dôsledkom snahy politikov na oboch stranách spektra bojovať s nezamestnanosťou v Británii [*Bruchhausen 2014: 213; Cooper 2010: 10; Schicho 2014b: 57*].

Diskusia ohľadom zvyšovania finančných výdavkov na kolónie medzi Ministerstvom financií a Ministerstvom pre kolónie (Colonial Office) sa týkala na jednej strane nechuti mŕňať peniaze zbytočne a na druhej reakcie, že zvyšovanie výdavkov na vzdelávanie, zdravie a ďalšie základné služby „by zvýšilo produktivitu a viedlo k rastu, čo by pomohlo vláde zaplatiť účty“ [*Cooper 1997: 67*, pozri aj *Bruchhausen 2014: 208–209*]. V internom memo z roku 1939 jeden zo seniorných predstaviteľov Ministerstva pre kolónie argumentoval v prospech toho, aby pomohli Afričanom stať sa šťastnejšími a zdravšími, čo by viedlo k naplneniu ďalších cieľov, teda efektívnosti produkcie v kolóniách [*ibid.*]. Liberálne biopolitické snahy zlepšovať život populácie tak boli spojené s kľúčovým imperatívom – užitočnosťou tejto populácie.

Sir Henry Moore, asistent ministra pre kolónie, argumentoval v prospech doplnenia pojmu „blaho“ (welfare) do názvu Zákona o rozvoji a blahu kolónií (Colonial and Development and Welfare Act) v roku 1940, pretože „ak to bude najmä o „rozvoji“ v tradičnom zmysle, bude to vyzerať ako keby sme iba chceli ísť vykorisťovať kolónie, aby sme mohli zaplatiť za vojnu“ [in *Koponen 2014: 40*]. Podľa ďalšieho úradníka zahrnutie pojmu „blaho“ malo Británii zvýšiť morálnu prestíž a urobiť z toho politicky veľkú vec [*ibid.*].

Tlak od medzinárodného spoločenstva spolu s kritikou zo strany britskej Labouristickej strany [*Kelemen 2009: 194*] a Francúzskej sekcie medzinárodných pracujúcich rovnako

ako aj od menej radikálnych medzinárodných organizácií ako boli *Medzinárodný úrad práce* alebo *Ochrana domorodcov* či filantropických mimovládnych organizácií a od radikálnejšieho *Panafrického kongresu* alebo *Medzinárodného afrického úradu pre služby* tiež prispeli k zmenám v koloniálnych politikách [Hodge – Hödl 2014: 13]. V snahe stlmiť kritiku zvnútra krajiny sa Ministerstvo pre kolónie snažil kooptovať poslancov, intelektuálov a expertov na koloniálne otázky napríklad do Poradného výboru pre vzdelávanie v kolóniách, ktorý posunul diskusiu smerom od čisto ekonomických záujmov [Hodge 2007: 143]. Frank [2014: 117] analyzujúc esejistickú súťaž banky Barclays pre svojich zamestnancov z roku 1942 a zistil, že „mnoho esejistov vykazovalo jasnú túžbu, aby (zámorské) teritória, v ktorých operovali, prosperovali.“ Tlak mimo egoistických záujmov teda bol prítomný tiež.

Ďalšou motiváciou pre záujem o blaho kolonizovaných v 30. rokoch bola nemecká požiadavka na navrátenie „ich“ kolónií a požiadavka Nemcov, Talianov a Japoncov na nové prerozdelenie kolónií. Britským protiargumentom bolo, že odovzdanie kolónií by poškodilo blahobyť a sociálny pokrok miestnych [Alcalde 1987: 74]. Liberálna argumentácia tak zároveň slúžila geopolitickým zámerom.

Hlavným dôvodom pre zmenu koloniálnej politiky v prospech navyšovania financií pre sociálny rozvoj boli nepokoje a štrajky v kolóniách [Cooper 1997: 60; Hodge 2007: 111; Jansen – Osterhammel 2017: 62] spojené s poklesom reálnych miezd v dôsledku Veľkej hospodárskej krízy v 30. rokoch a s nárastom počtu obyvateľov, ktorý tiež tlačil na pokles miezd [Hodge 2007: 170]. Kolónie sa mali stať „produktívnejšími a zároveň ideologicky stabilnejšími v zmlatku povojnových rokov“ [Cooper 1997: 64, pozri aj Eckert 2004: 469]. Tým ako autoritárska forma governmentality prestávala postačovať cieľom vládnutia, bolo nutné ju začať dopĺňať o liberálnu formu nielen v rétorickej rovine.

Strach zo straty kolónií sa netýkal len konkurentov bez kolónií, ale aj obavy, že by násilnosť mohli prerásť do skutočného boja za nezávislosť. K najvýznamnejším nepokojom došlo na Jamajke a Trinidade, v Severnej Rodézii, na Zlatom pobreží, či v Mombase v druhej polovici tridsiatych rokov. K štrajkom dochádzalo na plantážach, v baniach a došlo aj na generálne štrajky [Hodge 2007: 181].

Po nich nasledovalo prijatie nového britského zákona v roku 1940, ktorý neodkazoval len na rozvoj, ale aj na blahobyť a v roku 1947 Zákon o rozvoji zámorských zdrojov (Overseas Resources Development Act) založil Korporáciu pre koloniálny rozvoj a Korporáciu pre zámorské potraviny, ktoré mali zvyšovať životný štandard a blahobyť kolonizovaných a zaistiť export koloniálnych produktov [Hodge 2007: 208].

Tu najlepšie vidno spojenie liberálneho vládnutia s užitočnosťou subjektov tohto vládnutia. Francúzska vláda v roku 1946 založila *Investičný fond pre ekonomický a sociálny rozvoj* (FIDES) a v roku 1949 *Fond na podporu poľnohospodárstva a ekonomického a sociálneho rozvoja*. To bolo prvýkrát, čo boli britská a francúzska vláda ochotné dotovať rozvojové programy v kolóniách aj s cieľom zvyšovať životnú úroveň miestneho obyvateľstva [Hodge – Hödl 2014: 15]. V skutočnosti však omnoho viac prostriedkov na investície vygenerovali samotné kolónie [Hodge 2007: 192]. A reálna prax, ako ukazuje nasledujúca časť, uchovávala násilie ako kľúčovú zložku koloniálneho vládnutia.

Od štyridsiatych rokov sa rozvoj netýkal už v prvom rade britských problémov, ale problémov priamo v kolóniách [Hodge 2007: 16, 146]. Tie zahŕňali ekologickú devastáciu a prebytočné, nezamestnané, obyvateľstvo [*ibid.*: 145].

Koloniálna rozvojová ideológia však „nebola (...) o ‚modernizácii‘ koloniálnych krajín a subjektov“ [Hodge 2007: 7]. Hodge súhlasí s Cowenom a Shentonom, že cieľom bolo vytvoriť štátnu politiku a „presadzovať hodnotu komunity tvárou v tvár deštrukcii, ktorú priniesol imanentný proces rozvoja“ [Cowen – Shenton 1996: 56–57 in *ibid.*].

Problémom bola napríklad dovtedajšia poľnohospodárska politika spôsobujúca eróziu pôdy. Dôsledkom bola snaha rozvíjať zdroje impéria udržateľným spôsobom a chrániť ich tak, aby ich bolo možné využívať v budúcej kapitalistickej produkcii a zvyšovať export [Hodge 2007: 111; Schlauß 2014: 151].

Riešenia koloniálnych problémov vychádzali z domácej formy vládnutia – modelu štátu blahobytu a vyjednávania vo vzťahoch medzi zamestnancami a zamestnávateľmi. Tie pre britskú elitu len reprodukovali terén pre vyjednávanie známy z metropole [Cooper 1996: 16].

Celkovo teda platí, že príčiny zmien v koloniálnej politike boli ekonomické, environmentálne a bezpečnostné. Altruistická rétorika bola ale tiež prítomná. Reálne vynakladané množstvo prostriedkov na sociálny rozvoj však vedie väčšinu autorov a autoriek k záveru, že motiváciou boli najmä vlastné záujmy kolonizátorov. Otázkou ostáva, čo konkrétne sa v rámci koloniálneho rozvoja dialo.

Prax koloniálneho rozvoja

Hlavná diskusia medzi súčasnými historikmi a historičkami koloniálneho rozvoja sa týka otázky konkrétnych materiálnych praktík priamo v kolóniách a toho, ako tieto praktiky ovplyvňovali diskurzívne premeny [pozri Hodgson 2000: 29–30; Cooper 2010: 8]. Samotná konceptualizácia rozdelenia koloniálneho vládnutia na liberálne a autoritárske tu naráža na neusporiadanosť reálnej praxe tohto vládnutia.

Agenda neskorého kolonializmu vychádzala viac zo skúseností koloniálnych úradníkov s konkrétnou správou oblastí, ktoré administrovali a s konkrétnymi problémami, s ktorými sa potýkali než z Londýna. Oni a špeciálni poradcovia a experti Ministerstva pre kolónie boli kľúčovými aktérmi pri tvorbe a výmene ideí [Hodge 2007: 5].

Podľa Hodgea „bola najnápadnejšou črtou britského kolonializmu v 20. storočí rastúca dôvera vo vedu a expertízu spojená s novými byrokratickými kapacitami štátu rozvinúť prírodné a ľudské zdroje impéria“ [*ibid.*: 8, 42, pozri aj Bonneuil 2001: 260]. Na skúsenostiach založená miestna správa a politika však mala voči univerzálnej vede častejšie navrch [*ibid.*: 15].

Konkrétne prax sa dá sledovať na dvoch úrovniach. Jednou boli konflikty medzi expertmi a úradníkmi v metropolách na jednej strane a expertmi a úradníkmi v kolóniách na strane druhej. „Britskí miestni úradníci viac alebo menej úspešne bojkotovali alebo aspoň spomaľovali modernizačné iniciatívy navrhované v Londýne“ [Eckert 2004: 470, pozri aj Hodge 2007: 226–227]. Napríklad segregácia Európanov od miestnych navrhovaná expertmi v metropole zo zdravotných dôvodov bola miestnymi koloniálnymi úradníkmi odmietaná [Hodge 2007: 86]. Títo úradníci mali tiež obavu zo zmien miestnej kmeňovej štruktúry v dôsledku rozvojových projektov, ktoré by ohrozili spolu s autoritou miestnych náčelníkov aj ich vlastnú autoritu [Eckert 2004: 471, 485; Hodge 2007: 229].

Druhou úrovňou boli konflikty medzi miestnym obyvateľstvom a koloniálnymi úradníkmi. Napríklad v prípade snahy kolonizátorov o zväčšovanie produkcie preferovali

Sukumčania v Tanganike zväčšovanie obrábacej plochy, kým miestni úradníci intenzifikáciu produkcie [Hodge 2007: 220]. Neprekonateľnou bariérou bol jednoducho nedostatok spolupráce zo strany Sukumčanov [ibid.: 217]. „Väčšina Tanzánčanov bola celkom úspešná v rozhodovaní sa o vlastných životoch ignorujúc štátne snahy o sociálny rozvoj“ [Ecekrť 2004: 488]. Na celkové presadenie svojej vízie rozvoja koloniálny štát ešte v 20. rokoch nemal dost vojenskej a finančnej podpory [Hodge 2007: 88]. Bol nútený sa o moc deliť s miestnymi vládcami využívajúc nepriamu vládu. Väčšina poľnohospodárskej produkcie ostala mimo jeho dosah [Bonneuil 2001: 268].

Ucelená štúdia poľnohospodárskeho rozvoja pod správou Nigerského úradu (dnešné Mali) v rokoch 1920–1960 [Beusekom 2000] dobre ukazuje ako snaha rozvíjať miestnych a ich poľnohospodárske praktiky nefungovala a ako koloniálni experti napokon museli ustúpiť a akceptovať tradičnú prax a poznanie miestnych roľníkov [pre ten istý argument z oblasti Konžskej panvy pozri Bonneuil 2001: 271–273].

Základný rozpor bol v snahe dosiahnuť intenzívnejšie obrábanie pôdy a produkovať viac monokultúr. Proso mala nahradiť ryža, ako sa však ukázalo, pôda nebola vhodná na jej pestovanie. Dôsledkom bolo, že miestni roľníci pestovali stále viac mimo územie spadajúce pod správu projektového úradu.

Súčasťou „racionalizácie“ produkcie mala byť celková transformácia spoločnosti – vytvorenie inštitúcie súkromného vlastníctva, posun od veľkých viacčlenných rodín k nukleárnym rodinám a postupná civilizácia miestnych. Napríklad v Ugande sa bohatstvom malo stať vlastníctvo vecí ako bicyklov alebo lúčok a peniaze mali nahradiť dobytok ako formu kapitálu [Schlauß 2014: 156–159]. Koloniálna gubernamentalita [Scott 1995] či koloniálny liberalizmus [Merefield 2009] alebo liberálny imperializmus [Duffield 2010], mali zaistiť, aby k získavaniu bohatstva nedochádzalo len brutálnymi praktikami dobyvateľov, ale tento spôsob vládnutia mal pôsobiť na podmienky miestnej občianskej spoločnosti. Tie by transformovali správanie a zvyky koloniálnych subjektov, aby boli modernými subjektami produktívnymi v rámci koloniálneho impéria [Scott 1995: 200, 207]. Vládnutie prostredníctvom metód založených na dobrovoľnosti malo byť efektívnejšie a udržateľnejšie ako na násilí založené autoritárske vládnutie [Duffield 2010: 42]. Snahy napríklad o zavádzanie súkromného vlastníctva, však viedli k rozdeľovaniu pozemkov, zadlženosti, nadmernému využívaniu pôdy a ohrozeniu sociálneho rámca v rurálnych komunitách, teda presne proti tomu, o čo usilovali rozvojové iniciatívy [Scott 1995: 239–240]. Od zavádzania súkromného vlastníctva a námezdných prác tak koloniálne authority upúšťali. Kým oficiálna rétorika usilovala o oba prístupy – vytváranie racionálnych egoistov v modernej občianskej spoločnosti a komunity v tradičnej spoločnosti, napokon vláda bola nútená presadzovať komunitný rozvoj [ibid.: 198] a sociálna organizácia miestnych spoločností sa mala meniť iba postupne [in ibid.: 195].

Pre získavanie poznatkov na postupnú modernizáciu miestnych bola dôležitá antropológia, ktorej úlohou bolo skúmať lokálne jazyky, tradície, či zvyky [Hodge 2007: 48–49]. Na tie potom mohlo liberálne vládnutie pôsobiť. Modernizačný étos pritom nepochádzal z akademických modernizačných teórií, ale naopak, úradníci potrebovali „zmysel toho, kam smerovali dokonca aj keď nad chodom udalostí strácali kontrolu“ [Cooper 1997: 81, pozri aj Cooper 2004].

Neúspechy v projekte viedli miestnych úradníkov k akceptácii skutočnosti, že preferencia pestovať plodiny mimo projektu nebola vedená primitívnou túžbou po tradičných

obilovinách a zelenine, ale bola racionálnym rozhodnutím vo svetle nedostatočného zavlažovania, striedajúcich sa období dažďa a sucha, klesajúcej úrodnosti pôdy a povinnosti platiť poplatky za pestovanie na pôde úradu [*Beusekom 2000*, pozri aj *Hodge 2007: 218*]. S argumentom, že pestované plodiny treba prispôbiť pôde, aby bola pôda správne využívaná, tak ako to robili miestni farmári, pritom prišiel už v 30. rokoch britský chemik Geoffrey Milne z Východoafrickej výskumnej stanice pre poľnohospodárstvo. Spolu s ďalšími vyvrátili predstavu, že africká pôda je úrodná pre akékoľvek plodiny určené na export [*Hodge 2007: 154–157*]. V 40. rokoch však v Koloniálnom poradnom výbore pre poľnohospodárstvo a zdravie zvierat v Londýne (Colonial Advisory Council on Agricultural and Animal Health, CAC) dospeli k záveru, že produkcia plodín pre zahraničné trhy je možná iba s využitím umelých hnojív [*ibid.: 234*].

Prijatie poznania miestnych roľníkov však nevedlo k zmene sociálne evolučného prístupu [*Beusekom 2000: 96*]. Problémom naďalej bola „mentalita extenzívneho poľnohospodárstva“ [*ibid.: 97*]. K zmenám dochádzalo len z nutnosti zachrániť neúspešný projekt.

Popritom treba mať na pamäti, že súčasťou projektov v tom čase bola nútená práca. Guvernér Pobrežia slonoviny, André Latrille, hovoril v roku 1943 o polovičnom otroctve [*Schicho 2014b: 75*]. Dôsledkom násillia boli hromadné úteky roľníkov a ich rodín. Keď bola v roku 1945 nútená práca zrušená, koloniálni úradníci využívali pokuty a nútené vysťahovania, aby dosiahli disciplínu medzi miestnymi [*ibid.: 86*]. Zmieňovaný projekt v Sukumalande na začiatku 50. rokov potom viac pripomínal policajnú operáciu než poľnohospodársky projekt [*Hodge 2007: 218*]. Všetky infraštruktúrne projekty ako železnice, či zavlažovanie boli budované pomocou nútenej práce, pri ktorej umieralo obrovské množstvo pracujúcich [*Hodge – Hödl 2014: 12*]. Termín liberálny imperializmus tak dobre spája liberálnu governmentalitu – vládnutie prostredníctvom foucaultovského riadenia správanía sa, ktoré neobsahovalo násillie a autoritársku governmentalitu spojenú s násillím, ktoré bolo v pozadí neustále prítomné a aj často využívané.

Nemalo by sa však zabúdať, že v rámci koloniálneho systému mohli byť niekedy projekty vítané, hoc aj vo svojich cieľoch celkovo zlyhali, napríklad ak prinášali peniaze do regiónu, ako v prípade pestovania kešu orechov v Tanganike [*Koponen 2014: 49; Rizzo 2006: 217*]. Zároveň podľa Hodgea, „z pohľadu kultúrnej a ekologickej citlivosti začiatku 21. storočia boli mnohé princípy neskorých koloniálnych iniciatív, možno prekvapivo hodné pochvaly“ a „boli dláždené dobrými úmyslami“ [*Hodge 2007: 262*]. Vládni úradníci v Londýne si boli vedomí niektorých vlastných chýb v minulosti a dôsledkov neobmedzovaného vykorisťovania. Odtiaľ plynula snaha konzervovať pôdu a tradičný spôsob života, ktorého rozvrat spôsobovali kontradikcie kapitalistického vývoja v kolóniách. Práve tu vidí Hodge počiatky rozvojového aparátu, ktorý depolitizuje problémy koloniálnej chudoby a neporiadku zo štruktúrnych a politických otázok do otázok technických [*ibid.: 19, 111, 153, 263*, pozri aj *Bonneuil 2001: 266*]. Otázka práce a miezd sa už v kolonializme stala otázkou ekonomického a sociálneho plánovania a rozvoja a nie otázkou mocenského konfliktu a bola spojená so snahou uchovať tradičný farmársky spôsob života, ktorý mal brániť migrácii nezamestnaných [*ibid.: 264–265*], ale zároveň bolo cieľom v konečnom dôsledku vytvoriť trhovú ekonomiku orientovanú na export [*Schlauff 2014: 162*].

Eróziu pôdy začiatkom 20. rokov zdôraznila Juhoafrická komisia pre vyšetrovanie sucha. Za problematické boli považované najmä africké poľnohospodárske metódy

– nadmerné spásanie, spaľovanie lesov, intenzívne pestovanie pre krátkodobý zisk, ohradzovanie oviec a dobytká [Hodge 2007: 159]. Problémy s klesajúcimi výnosmi v dôsledku poklesu úrodnosti pôdy alebo jej vysušania boli zaznamenané aj v Ugande, Tanganike a západnej Afrike a z ochrany pôdy sa stala hlavná priorita [*ibid.*]. Cieľom bolo uchovať miznúci prírodný kapitál a zaistiť ho pre budúcu akumuláciu a export [*ibid.*: 164, 111; Schaluß 2014: 151].

Ďalším problémom, ktorým sa koloniálna mocnosť v rámci governmentálneho riadenia správanía sa zaoberala bol rozvrat miestnych komunit a jeho riešením bol „komunitný rozvoj“. Cieľom komplexných návrhov zlepšiť vzdelanie, zdravie a ekonomický život komunity bolo bojovať proti migrácii roľníkov do mesta a tak upravovať imanentný rozvoj kapitalizmu, ktorý takúto migráciu vyvolával. Zastaviť ju mala obnova tradičného dedinského života idúca proti prílišnému individualizmu [Hodge 2007: 187–188, 250–251].

Od 40. rokov sa snaha vysporiadať sa s problémami britskej nezamestnanosti prostredníctvom koloniálneho rozvoja posunula k snahe riešiť problémy nezamestnanosti a migrácie do miest priamo v kolóniách [Hodge 2007: 16]. Súčasťou koloniálnej governmentality sa tak v rámci rozvoja stalo aj sociálne zabezpečenie, proti ktorému sa stavala koloniálna lobby v metropoli [Schicho 2014b: 74, 82]. Až do Druhej svetovej vojny bola téma sociálneho zabezpečenia v kolóniách do veľkej miery odbývaná odkazom na tradičnú africkú solidaritu, vďaka ktorej boli štátne schémy údajne zbytočné. Iba Európania mali reálne nárok na sociálne benefity. Už v roku 1909 nariadil guvernér Nemeckej východnej Afriky povinnosť zamestnávateľov garantovať zdravotnú starostlivosť svojim zamestnancom, avšak toto opatrenie bolo naplňvané len zriedka [Eckert 2004: 473]. V roku 1923 Briti zaistil drobné kompenzácie za pracovné úrazy zamestnancom v priemysle. V roku 1942 potom založili penzijný fond pre nižších tanganických úradníkov. Čoskoro však bolo zrejmé, že takúto sociálnu politiku museli ako Francúzi, tak aj Briti opustiť kvôli privysokým nákladom, ktoré by zahrnutie aj iba malej časti afrických pracovníkov znamenalo [*ibid.*: 472, 474, 475; Schicho 2014b: 82–83].

Stručný náčrt koloniálnej praxe ukazuje kontinuitu so súčasťou rozvojovou spoluprácou. Hoci v roku 1955 bolo aktívnych vyše sedemdesiat veľkých poľnohospodárskych projektov, už v tomto čase bolo zrejmé, že veľa z nich zlyhalo. Iniciatíva tak bola vrátená späť miestnym koloniálnym vládam [Hodge 2007: 208–209]. Napríklad v prípade projektu v Sukumalande bolo hlavným problémom, že išlo o dovedty nevyškúšanú mechanizáciu poľnohospodárstva vo veľkom meradle [*ibid.*: 213]. V prípade známej schémy na pestovanie arašidov v Tanganike boli problémom nesprávne dáta dažďových zrážok, chýbajúca hĺbková analýza pôdy, stroje nevhodné do trópop, choroby, ktorým arašidy nevedeli vzdorovať, rozhodnutia prijímané v Londýne, ktoré nezohľadňovali miestne zistenia a problémy spojené s náborom zamestnancov [Rizzo 2006: 210].

Čo konkrétne teda spája koloniálny rozvoj s dnešným rozvojom? Už v 50. rokoch poukazovali výskumníci v kolóniách na skutočnosť, že sa v rozvojových projektoch používali tie isté prístupy ako v 30. rokoch. To isté platilo o 70. rokoch [Bonnieuil 2001: 259]. K poučeniu z chýb minulosti jednoducho nedošlo a „čo je horšie, mnoho z účastníkov diskusií o rozvoji si nebolo vedomých, že by k akýmkoľvek chybám došlo“ [Hodge 2007: 271]. Nevšímanie si histórie pri štúdiu súčasného rozvoja však pokračuje [Jenkins 2006: 2; Easterly 2002], aj keď tu citované zdroje ukazujú pozitívnu zmenu v tomto ohľade. O akých

diskontinuitách a kontinuitách sa dá hovoriť medzi kolonializmom a súčasnosťou? Nasledujúce dve časti poukazujú na odlišnosti a podobnosti v rozvoji v ére liberálneho kolonializmu a v ére liberálneho svetového poriadku, ktorého základnými jednotkami sú formálne rovnocenné suverénne štáty.

Od civilizácie k rozvoju

V čom rozvojový diskurz ako základ postkoloniálneho globálneho vládnutia predstavuje diskontinuitu voči koloniálnemu diskurzu? Základnou odlišnosťou je posun od biológie ku kultúre a geografii v otázke rasizmu a od nemennej nerovnosti k potenciálnej rovnosti v otázkach identity.

Hlavným prvkom neskoršej koloniálnej odlišnosti medzi rasami bola ich nemennosť a nepremostiteľnosť [Cooper 1997: 75; Koponen 2014: 58]. Tá v 30. rokoch 19. storočia nahradila skoršie, na kultúrnej odlišnosti založené vízie o prerobení obyvateľov kolónií na obraz kolonizátorov [Hodge 2007: 35; Merefieled 2009: 19]. „V koloniálnom diskurze (... tak) nebolo možné nájsť konštitutívne prvky jednej skupiny v inej skupine“ [Dufour 2014: 331]. Jedni boli definovaní ako opak druhých, ako buď civilizovaní alebo necivilizovaní, schopní alebo neschopní si vládnuť. Biologický základ rasových teórií umožňoval túto nemennosť potvrdiť vedecky, aj keď rasa nebola nikdy čisto biologickým konštruktom a vždy obsahovala aj kultúrne charakteristiky, či geografické faktory.

V rozvojom diskurze došlo k posunu smerom od rás ku geograficky definovaným entitám. Zatiaľ čo počas kolonializmu sa hovorilo o divochoch, barbaroch, či vyspelých civilizáciách alebo rasách, v rozvojovom diskurze sa začalo hovoriť o oblastiach alebo krajinách [Ziai 2006: 37]. Nie ľudia sú primárne nerozvinutí alebo podrozvinutí, ale priestor, v ktorom sa nachádzajú. Krajina je rozvinutá alebo rozvíjajúca sa. Zároveň už neplatí, že necivilizovaných civilizujú civilizovaní, ale nerozvinutí sú schopní sa rozvíjať sami iba s pomocou rozvinutejších [Ziai 2016: 49]. S nástupom SDGs dochádza v tomto ohľade k čiastočnému posunu najmä z ekologických dôvodov a aj tzv. rozvinutí sú problémom [Ziai 2016: 194–207].

A napokon, pôvodne neprekonateľný rozdiel medzi My a Oni sa mení na potenciálnu rovnosť. Protikladom rozvinutosti viac nie je necivilizovanosť divochov neschopných rozvoja, ale podrozvinutosť alebo rozvíjanie sa. Iný sa tak stáva súčasťou priestoru Ja, hoci ostáva na jeho okraji [Dufour 2014: 332–333]. Pregnantne túto zmenu vyjadruje francúzsky preklad Rezolúcie OSN 198, keď termín „underdeveloped countries“ bol preložený ako „nedostatočne rozvinuté krajiny“ [ibid.: 333]. Krajiny nie sú nerozvinuté, len nedostatočne rozvinuté. V koloniálnom slovníku došlo od 20. rokov minulého storočia najprv v akademických kruhoch ku kritike rasového myslenia. V 40. rokoch už bola rasová nadradenosť nahradená kultúrnou, ktorá však využívala veľmi podobné spôsoby argumentácie ako civilizačný diskurz [Cooper 1997: 87, poznámka 21; Eckert 2004: 474]. Biologický rasizmus bol definitívne zdiskreditovaný Holokaustom, neznamená to však, že na rase založené argumenty v rôznych podobách nepretrvávajú.

Bola to práve rovnosť v rozvojom diskurze, ktorá umožňovala kolonizovanému obyvateľstvu, aby svoje požiadavky formulovalo v jazyku práv a z nich vyplývajúcich nárokov a bola to predstava lineárneho rozvoja, ktorá vytvorila diskurz pre formuláciu týchto požiadaviek. V akých formách však koloniálny rozvoj pokračuje dodnes? Kde konkrétne

dnes nájdeme súčasť liberálnej koloniálnej governmentality? A v čom dnešné rozvojové vládnutie obsahuje násilie (ak vôbec)?

Koloniálne kontinuity

Základným argumentom mnohých historikov rozvojových snáh je kontinuita medzi koloniálnym rozvojom a rozvojovou érou po dekolonizácii. Hlavnou diskurzívnou podobnosťou je nemiataca sa štruktúra diskurzu rozdeľujúca ľudí na dve časti a pretrvávajúca eurocentrická predstava jednosmerného rozvoja [Ziai 2006: 39–41].

V koloniálnom aj rozvojovom diskurze je svet rozdelený na dve časti – rozvinutú/civilizovanú a rozvíjajúcu sa/zaostalú. Tí, čo sú rozvinutí predstavujú vzor pre tých, ktorí sa rozvíjajú a za dôležité je považované to, v čom práve oni vynikajú. Tak ako predtým vynikali Európania v civilizovanosti, tak v rozvojovom diskurze vynikajú v HDP na osobu, modernizácii výroby, či v počte vysokoškolsky vzdelaných občanov.

Rozvojový diskurz tak naďalej postuluje predstavu, že rozvoj je lineárny. Na konci cesty rozvoja je rozvinutá (často európska) priemyselná krajina, ktorá určuje, čo je to rozvoj a ako sa k nemu dostať. Odlišné spôsoby života ostávajú mimo možných predstáv o civilizácii, alebo rozvoji a tieto predstavy sú často považované za prekážky v rozvojovom úsilí. Rozvojový diskurz je tak rovnako ako ten koloniálny eurocentrický.

V praxi existuje naďalej možnosť usmerňovať napredovanie spoločnosti prostredníctvom vzdelávania a ďalších sociálno-technologických zásahov spojených s prvkami autoritárstva až násilia [Schicho 2014b: 96–98; Burton – Jennings 2007: 6–7; Schneider 2006]. Rozvojový paternalizmus koloniálnej governmentality je tak naďalej na globálnom Juhu prítomný. Posunom je zmena poručníkov z koloniálnych pánov na miestne vlády, prípadne mimovládne organizácie. Pokračuje tak rozdelenie Afričanov na elity (ktoré získali západné vzdelanie) a na nevzdelané masy, ktorým majú tieto elity vládnuť [Burton – Jennings 2007: 8–9]. Všetci aktéri však prostredníctvom (mimo)vládných zásahov usilujú o dosiahnutie rozvoja. Väčšina veľkých rozvojových projektov, ktoré boli začaté počas neskorého kolonializmu pokračovali po získaní nezávislosti [Bonnieuil 2001: 264]. Podobné sú aj autoritárske a násilné spôsoby pri presadzovaní rozvoja. Tak ako boli miestni nútení sa podriaďiť koloniálnym vládcom, tak sú dnes mnohí vystahovávaní vlastnými vládami napríklad kvôli priehradám, alebo sú pripravovaní o možnosť reprodukcie v mene rozvoja [Ziai 2006: 40, pozri aj Nandy 1995; Kothari – Harcourt 2004]. Liberálna governmentality je tak naďalej dopĺňaná o tú autoritársku.

Cieľom rozvoja je dnes, rovnako ako v minulosti integrácia krajín globálneho Juhu do svetového hospodárstva. Počas kolonializmu mala a dnes má integrácia slúžiť obom stranám. Kým za kolonializmu išlo podľa francúzskeho zákona z roku 1946 o celú francúzsku úniu, dnešné Dohody o hospodárskom partnerstve majú slúžiť EÚ a zároveň ich partnerom [Schicho 2014b: 98].

Kontinuitu vidno aj v pôsobení mimovládnych organizácií. Počas kolonializmu bola ich funkcia napomáhať pri potláčaní protikoloniálnych bojov tým, že okrem iného ponúkali materiálnu pomoc. Podobnosť vidno s pôsobením mimovládnych organizácií v rámci dobrého vládnutia po oslabení štátu neoliberalnými reformami. Podobnosť vidno aj v snahe naprávať zlyhania miestnych. Na príčiny spôsobujúce zbedačenie však nehľadeli vtedy a do veľkej miery nehľadia ani dnes [Manji – O’Coill 2002: 571, 582].

Ďalším prvkom kontinuity v oblasti rozvoja pred a po dekolonizácii boli odborníci na rozvoj. Mnohí z tých, ktorí boli zamestnaní v britskom Ministerstve pre kolónie sa neskôr zamestnali v medzinárodnom rozvojovom priemysle alebo učili rozvojové štúdiá na vysokých školách, robili výskum, navrhovali vládne politiky a radili medzinárodným a mimovládnym organizáciám [Hodge 2007: 256–262; Hodge 2010; Kothari 2005: 52]. Napríklad za vznikom Organizácie pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO) stáli úradníci z britského Ministerstva pre kolónie a poradca tohto Ministerstva, lord John Boyd, sa stal generálnym riaditeľom FAO.

Mnohí bývalí, najmä francúzski, koloniálni úradníci sa tiež uchytili v Európskom hospodárskom spoločenstve, ktoré vzniklo v roku 1957. Už o rok neskôr bol založený Európsky rozvojový fond pre zámorské teritória vybudovaný podľa francúzskeho FIDESu. Sem preniesli „koloniálnu psychológiu“, čím Dimier [2008: 434] myslí administratívne metódy adaptované na neo-patrimoniálny spôsob fungovania afrických politických „klientov“.

Výskum založený na rozhovoroch s bývalými koloniálnymi úradníkmi, z ktorých sa stali odborníci na rozvoj ukazuje ako sa títo v rozhovoroch prezentovali ako vo svojej podstate rozvojoví odborníci, ktorí robili rozvojovú prácu ešte počas kolonializmu [Kothari 2005: 56]. Obhajovali „dobrú prácu vykonanú za kolonializmu“ [ibid.: 53], pretože práca pred dekolonizáciou a po nej bola podľa nich „v konečnom dôsledku tým istým“ [ibid.: 56].

Ďalším konkrétnym príkladom kontinuity medzi érou pred a po dekolonizácii je participatívny prístup v rozvojovom manažmente, teda základ liberálnej governmentality, v ktorom jej subjekty participujú na vládnutí. Participatívny prístup má spoločné základné prvky s tzv. nepriamym vládnutím počas kolonializmu [Cornwall 2006: 66; Hodge 2007: 187; Jansen – Osterhammel 2017: 56]. V oboch prípadoch slúži participácia na kooptáciu a ideologickú konverziu tých, ktorí participujú – či už sú to miestni náčelníci počas kolonializmu, alebo technokratické či politické elity v súčasnosti [Cooke 2003]. Vo francúzskom kolonializme po Druhej svetovej vojne išlo o tzv. „vedenú samostatnosť“ [Schicho 2014b: 89]. Už v roku 1929 hovoril poslanec britského parlamentu H. Sneed o morálnej zodpovednosti britského parlamentu za požiadavky ľudí podriadených britskému impériu proti vykorisťovaniu a „za ich participáciu pri rozhodovaní o vlastnom osude“ [in Cornwall 2006: 65]. Lord Hailey autor vplyvného *Afrického prieskumu* navrhoval nahradiť poručníctvo partnerstvom, hovorca Strany práce, Arthur Creech Jones, požadoval termín, ktorý vyjadrí rovnosť a priateľstvo a rovnako tak premiér Harold Macmillan hovoril o partnerstve v roku 1942 v Dolnej snemovni [Wolton 2000: 122–123].

Dnešné vlastníctvo v diskurze rozvojových organizácií sa opiera o podobnú formu liberálnej governmentality – o podobné kultúrne zmeny v správaní sa, v organizačných štruktúrach a v procese učenia sa na strane príjemcov pomoci, ako tomu bolo počas kolonializmu na strane kolonizovaných subjektov [Cooke 2003: 53]. Koloniálny rozvoj zdôrazňoval transfer techník vládnutia Afričanom vzdelaných misionármi, ktorí by ovládali „moderné spôsoby“ [Cornwall 2006: 67].

Analogickú históriu ako koncept participatívneho prístupu má koncept dobrého vládnutia. V britskom koloniálnom kontexte sa odohrávala podobná diskusia ohľadom dobrého vládnutia, ako v súčasnosti v medzinárodných finančných inštitúciách. Pre britských imperialistov dobré vládnutie znamenalo rozvoj, modernizáciu a pozápadnenie koloniálneho sveta [Hewitt 2006: 42, 47]. Zároveň však koncept dobrého vládnutia znamenal aj seba-vládu, čím vytvoril paradox nútiaci Britov ostať kvôli rozvoju a zároveň odísť kvôli

nezávislosti miestnej vlády. V medzivojnovom období sa ale pod seba-vládou myslela takáto vlády v rámci impéria a nie nezávislosť. Podobnosť s konceptualizáciou dobrého vládnutia na konci 20. storočia spočíva vo vytváraní konsenzu o konkrétnom (protrhovom) type rozvojových procesov, ktorý v sebe zahŕňa aj sociálne inkluzívne rozhodovanie. Podobne ako počas kolonializmu, aj tu existoval priestor pre radikálnejšie politické požiadavky zo strany mimovládnych organizácií a sociálnych hnutí na demokratizáciu rozvoja. V oboch periódach sa termín dobré vládnutie posunul „z technickej, minimalistickej definície k expanzívnejšiemu, sociálnemu a inštitucionálnemu konceptu“ [*ibid.*: 56]. V oboch prípadoch dobré vládnutie malo byť „chýbajúcim článkom“ spájajúcim kapitalizmus s demokraciou a v ani jednom z prípadov nevedlo k zásadným zmenám – dekolonizácii, ani k opusteniu neoliberalných politík, aj keď sa s takýmito požiadavkami muselo vyrovnávať.

Zmieňovaný boj proti klesajúcemu počtu obyvateľstva v kolóniách má svoju kontinuitu v opačnom zasahovaní do verejnej populačnej politiky so snahou o zabránenie rastu obyvateľstva ešte počas kolonializmu v 30. rokoch a v dnešnej rozvojovej spolupráci [pre región Kabale v Ugande pozri *Carswell 2003*]. V oboch obdobiach je cieľom ovplyvňovať množstvo obyvateľov, v oboch obdobiach je prítomné násilie autoritárskej governmentality, v oboch obdobiach je príčinou prílišnej alebo nedostatočnej populácie zaostalosť miestnych a kým rétorika sa posunula od koloniálneho sebazájmu k humanitárnym motíváciám, v oboch prípadoch je zrejme napojenie na národné záujmy. V súčasnosti okrem snahy o medzinárodnú stabilitu ide aj o záujmy napríklad nemeckých farmaceutických firiem [*Bendix 2016*].

Analýza ekologických konceptov v Zambii ukazuje ďalšiu podobnosť so súčasným stavom. To, čo dnes nazývame udržateľným rozvojom, svojim spôsobom existovalo už počas kolonializmu. Po období dominancie predstavy extrémne úrodných trópov, viedol ekologický výskum na začiatku 30. rokov k zmene perspektívy a tropická ekológia začala kľásť dôraz naopak na neúrodnosť miestnej pôdy a potrebu jej ochrany [*Speek 2014: 139; Hodge 2007: 146*]. V roku 1935 CAC rozhodla o vymenovaní koloniálnych úradníkov, ktorí sa mali zaoberať eróziou pôdy [*Hodge 2007: 163*]. Ekológia mala slúžiť na ochranu pred prílišným využívaním, ktoré viedlo k sociálnemu a ekologickému rozvratu a zároveň mala zaisťiť vyššiu produkciu. K rozvoju malo preto dochádzať až po dôkladnom preskúmaní pôdy a zistení, čo by sa dalo pestovať tak, aby nedochádzalo k jej ničeniu, a to napriek tomu, že existovali praktiky brániace erózii pred koloniálnymi intervenciami [pre Ugandu pozri *Schlauff 2009: 149–150; Carswell 2003: 9*]. Rozvoj bol chápaný v zmysle, že mal „stabilizovať existujúcu rovnováhu v prírode a popritom postupne zavádzať ekologicky zmysluplné zlepšenia a nápravy, ktoré by viedli poľnohospodársku evolúciu v súlade s miestnymi predpokladmi“ [*Speek 2014: 144*]. Napríklad v Ugande usilovala koloniálna vláda o „pokrok prostredníctvom ochrany (poľnohospodárskych zdrojov)“ [citované v *Schlauff 2014: 146–147*]. Na konci 30. rokov a po Druhej svetovej vojne však došlo k obratu a prevládila snaha modernizovať a mechanizovať poľnohospodárstvo, ktorú až do 60. rokov znemožňovala privysoká cena umelých hnojív [*Hodge 2007: 257*]. Masívne štátne dotácie však napokon viedli k tzv. zelenej revolúcii. Obrat naspäť k udržateľnosti prišiel až s tematizáciou limitov rastu začiatkom 70. rokov [*Speek 2014: 150*].

Ak existuje toľko podobností medzi rozvojom v koloniálnom a postkoloniálnom ére, vynára sa posledná zásadná otázka: aké boli jeho dopady? Čo sa stalo s konfliktom medzi liberálnym a autoritárskym vládnutím v ére suverénnych štátov?

Záver: Následky koloniálneho rozvoja

Hoci cieľom koloniálnej rozvojovej legislatívy vo Francúzsku a v Británii bolo postaviť impérium na nohy a opätovne ho legitimizovať proti protestom, ktoré prepukali po celom svete, následky koloniálneho rozvoja boli celkom odlišné: „poskytol nástroje imperiálnym mocnostiam ako sa vysporiadať so stratou moci a udržať si pritom spojenie s bývalými kolóniami a pocit zmysluplnosti pri formovaní ich budúcnosti“ [Cooper – Packard 1997: 7].

Nanovo definovaný vzťah, v ktorom hierarchia viac nebola neprekonateľná, ale obyvateľom kolónií poskytovala možnosť sa zapojiť do globálnej spoločnosti ako potenciálne rovným občanom, bol vítaný ako elitami, tak neelitnými zložkami obyvateľstva [ibid.: 1; pozri aj *Rahnema* 1997: ix]. Pre elity globálneho Juhu sa stal zdrojom podpory pre národné projekty rozvoja a emancipácie, ktoré mohli využiť ako mobilizačný mýtus a zároveň legitimizáciu ich niekedy autoritárskych foriem vládnutia [Ziai 2007: 54–55]. Tieto elity prevzali vieru v rozvojový projekt a prostredníctvom rozvojového diskurzu sa vnímali ako moderní oproti spoluobčanom bez vzdelania, ktorých považovali za iracionálnych a zaostalých [Burton – Jennings 2007: 5]. Neelitné časti obyvateľstva na globálnom Juhu zas dúfali v oslobodenie spod starých i nových foriem podriadenia a zároveň sa necítili viac byť rasovo inferiórny, ale rovnými členmi globálnej spoločnosti. Sľub rozvoja v nich takisto vyvolal očakávanie zvyšujúcej sa životnej úrovne. Súčasťou moderných, osvietených, technologicky vyspelých spoločností si ľudia na globálnom Severe ponechali svoju kultúrne nadradenú pozíciu a staronové ekonomické vzťahy im zaistil nevyhnutné prírodné zdroje pre ich spôsob života. Politické elity na globálnom Severe si zachovali vplyv v bývalých kolóniách prostredníctvom pôžičiek, rozvojovej pomoci a vďaka nerovnému nastaveniu globálnych ekonomických štruktúr a napokon z už zmienených koloniálnych expertov sa stali rozvojoví experti [Ziai 2007: 55]. Nová diskurzívna konštelácia teda priniesla výhody všetkým zúčastneným skupinám.

Pretrvávajúca predstava o nadmernej populácii na globálnom Juhu v 50. a 60. rokoch ústila do kontinuálnej potreby rozvoja, ktorý by sa s touto populáciou vysporiadal. Napriek tomu, že koloniálne rozvojové iniciatívy zlyhali, rozvojové štruktúry orientované na štátne zásahy ostali aj potom, ako sa koloniálne mocnosti formálne vzdali svojich kolónií [Bonneuil 2001: 260]. Následkom bola pokračujúca expanzia byrokratickej štátnej moci, ktorá stále viac zasahovala do života občanov v mene rozvoja [Hodge 2007: 255]. Súčasťou rozvojového aparátu bola pretrvávajúca dominancia vedy, ktorá v prípade poľnohospodárstva napokon viedla k masívnej mechanizácii a využívaniu chemických hnojív so všetkými (pozitívnymi a) negatívnymi dopadmi. Noví vládcovia na globálnom Juhu síce porazili svojich utláčateľov, avšak osvojili si ich rozvojové myslenie a ich cieľom sa stalo dokončiť v čom ich predchodcovia zlyhali a zaistiť aj priemyselný rozmach. Napríklad na vybudovaní (na začiatku rovnostárskejšieho) systému Bretton Woods mali veľký podiel vlády Latinskej Ameriky [Helleiner 2014]. Koloniálny rozvoj tak plynule prešiel do postkoloniálnej rozvojovej éry.

V nej je naďalej prítomná liberálna biopolitika vo vzťahu k tým, ktorí majú byť rozvíjaní, pohybujúca sa medzi autoritárskym poručením niekedy spojeným s násilím a dobrovoľnosťou. Tento základ kolonializmu tak ostáva nezmenený v postkoloniálnej ére. Na históriu rozvoja sa však až pričasto zabúda a opakujú sa stále tie isté politiky a s nimi aj tie isté chyby.

Otázka konkrétneho počiatku rozvoja tak ostáva problematickou, ak rozvoj konceptualizujeme prostredníctvom liberálneho a autoritárskeho vládnutia. Hoci o výraznejších materiálnych zásahoch sa dá hovoriť až od 40. rokov 20. storočia, ideologické základy rozvoja boli (nielen) v kolonializme prítomné omnoho skôr.

Podakovanie

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0314.

Literatúra

- Abbott, George C. [1971]. A Re-Examination of the 1929 Colonial Development Act. *The Economic History Review* 24 (1): 68–81.
- Alcalde, Javier Gonzalo [1987]. *The Idea of Third World Development. Emerging Perspectives in the United States and Britain, 1900–1950*. Lanham – London: University Press Of America.
- Arndt, H. W. [1981]. Economic Development: A Semantic History. *Economic Development and Cultural Change* 29 (3): 457–466.
- Aspengren, Henrik [2009]. Empire: A Question of Hearts? The Social Turn in Colonial Government, Bombay c. 1905–1925. In. Duffield, Mark – Hewitt, Vernon (ed.). *Empire, Development and Colonialism. The Past in the Present*. Woodbridge: James Currey, s. 45–58.
- Bendix, Daniel [2016]. From Fighting Underpopulation to Curbing Population Growth: Tracing Colonial Power in German Development Interventions in Tanzania. *Postcolonial Studies* 19 (1): 53–70.
- Bonneuil, Christophe [2000]. Development as Experiment: Science and State Building in Late Colonial and Postcolonial Africa, 1930–1970. *Osiris* 15 (1): 258–281.
- Bruchhausen, Walter [2014]. From precondition to goal of development: health and medicine in the planning and politics of British Tanganyika. In. Hodge, Joseph Morgan – Hödl, Gerald – Kopf, Martina (ed.). *Developing Africa. Concepts and Practices in Twentieth Century Colonialism*. Manchester: Manchester University Press, s. 207–221.
- Burton, Andrew – Jennings, Michael [2007]. Introduction: The Emperor's New Clothes? Continuities in Governance in Late Colonial and Early Postcolonial East Africa. *The International Journal of African Historical Studies* 40 (1): 1–25.
- Cooke, Bill [2003]. A New Continuity with Colonial Administration: Participation in Development Management. *Third World Quarterly* 24 (1): 47–61.
- Cooper, Frederick [1996]. *Decolonization and African Society. The labour question in French and British Africa*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cooper, Frederick [1997]. Modernizing Bureaucrats, Backward Africans and the Development Concept. In. Cooper, Frederick – Packard, Randall (ed.). *International development and the social sciences: essays on the history and politics of knowledge*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, s. 64–92.
- Cooper, Frederick [2004]. Development, Modernization, and the Social Sciences in the Era of Decolonization: the Examples of British and French Africa, Abstract. *Revue d'Histoire des Sciences Humaines* 10 (1): 9–38.
- Cooper, Frederic [2010]. Writing the History of Development. *Journal of Modern European History* 8 (1): 5–23.
- Cooper, Frederick – Packard, Randall [1997]. Introduction. In. Cooper, Frederick – Packard, Randall (ed.). *International development and the social sciences: essays on the history and politics of knowledge*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, s. 1–41.
- Coquery-Vidrovitch, Catherine [1976a]. La mise en dépanance de l'Afrique noire. Essai de périodisation, 1800–1970. *Cahier d'Études Africaine* 16 (61): 7–58.

- Coquery-Vidrovitch, Catherine [1976b]. L'Afrique coloniale française et la crise de 1930: crise structurelle et genèse du Rapport d'ensemble. *Revue française d'histoire d'outre-mer* 63 (232): 386–424.
- Cornwall, Andrea [2006]. Historical perspectives on participation in development. *Commonwealth & Comparative Politics* 44 (1): 62–83.
- Cowen, Michael P. – Shenton, Robert W. [1996]. *Doctrines of development*. London – New York: Routledge.
- Cowen, Michael P. – Shenton, Robert W. [1999]. The Invention of Development. In: Crush, Jonathan (ed.). *Power of Development*. London – New York: Routledge, s. 25–41.
- Dean, Mitchell [2010]. *Governmentality. Power and rule in modern society*. London: SAGE.
- Dimier, Véronique [2008]. Bringing the Neo-Patrimonial State back to Europe. French Decolonization and the Making of the European Development Aid Policy. *Archiv für Sozialgeschichte* 48: 433–457.
- Duffield, Mark [2009]. Liberal Interventionism and the Fragile State. Linked by Design? In: Duffield, Mark – Hewitt, Vernon (ed.). *Empire, Development and Colonialism. The Past in the Present*. Woodbridge: James Currey, s. 116–129.
- Duffield, Mark [2010]. The Development-Security Nexus in Historical Perspective: Governing the World of Peoples. In: Sörensen, Jens Stilhoff (ed.). *Challenging the Aid Paradigm. Western Currents and Asian Alternatives*, Rethinking International Development Series. London: Palgrave Macmillan, s. 25–46.
- Duffield, Mark – Hewitt, Vernon [2009a]. Introduction. In: Duffield, Mark – Hewitt, Vernon (ed.). *Empire, Development and Colonialism. The Past in the Present*. Woodbridge: James Currey, s. 1–15.
- Duffield, Mark – Hewitt, Vernon, ed. [2009b]. *Empire, Development and Colonialism. The Past in the Present*. Woodbridge – Rochester: James Currey.
- Dufour, Françoise [2014]. The Notion of „Development“ in French Colonial Discourses: Changes in Discursive Practices and Their Social Implications. In: Hodge, Joseph Morgan – Hödl, Gerald – Kopf, Martina (ed.). *Developing Africa. Concepts and Practices in Twentieth Century Colonialism*. Manchester: Manchester University Press, s. 322–340.
- Easterly, William [2002]. The cartel of good intentions: The problem of bureaucracy in foreign aid. *The Journal of Policy Reform* 5 (4): 223–250.
- Eckert, Andreas [2004]. Regulating the Social: Social Security, Social Welfare and the State in Late Colonial Tanzania. *The Journal of African History* 45 (3): 467–489.
- Escobar, Arturo [1995]. *Encountering Development. The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton: Princeton University Press.
- Esteva, Gustavo [1992]. Development. In: Sachs, Wolfgang (ed.). *The Development Dictionary*. London – New Jersey: Zed Books, s. 6–25.
- Havinden, Michael A. – Meredith, David [1993]. *Colonialism and Development: Britain and its Tropical Colonies, 1850–1960*. London – New York: Routledge.
- Helleiner, Eric [2014]. *Forgotten Foundations of Bretton Woods: International Development and the Making of the Postwar Order*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Hewitt, Vernon [2006]. A Cautionary Tale: Colonial and post-colonial conceptions of good government and democratisation in Africa. *Commonwealth and Comparative Politics* 44 (1): 41–61.
- Hodge, Joseph Morgan [2007]. *Triumph of the Expert. Agrarian Doctrines of Development and the Legacies of British Colonialism*. Athens: Ohio University Press.
- Hodge, Joseph M. [2010]. British Colonial Expertise, Post-Colonial Careerism and the Early History of International Development. *Journal of Modern European History* 8 (1): 24–46.
- Hodge, Joseph Morgan [2016a]. Writing the History of Development (Part 1: The First Wave). *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development* 6 (3): 429–463.
- Hodge, Joseph Morgan [2016b]. Writing the History of Development (Part 2: Longer, Deeper, Wider). *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development* 7 (1): 125–174.
- Hodge, Joseph Morgan – Hödl, Gerald [2014]. Introduction. In: Hodge, Joseph Morgan – Hödl, Gerald – Kopf, Martina (ed.). *Developing Africa. Concepts and Practices in Twentieth Century Colonialism*. Manchester: Manchester University Press, s. 1–34.
- Hodge, Joseph Morgan – Hödl, Gerald – Kopf, Martina [2014]. *Developing Africa. Concepts and practices in twentieth-century colonialism*. Manchester: Manchester University Press.
- Hunter, Emma [2014]. A history of maendeleo: the concept of „development“ in Tanganyika's late colonial public sphere. In: Hodge, Joseph Morgan – Hödl, Gerald – Kopf, Martina (ed.). *Developing Africa*.

- Concepts and Practices in Twentieth Century Colonialism*. Manchester: Manchester University Press, s. 87–107.
- Jansen, Jan C. – Osterhammel, Jürgen [2017]. *Decolonization: A Short History*. Princeton: Princeton University Press.
- Jenkins, Rob [2006]. Where development meets history. *Commonwealth & Comparative Politics* 44 (1): 2–15.
- Kelemen, Paul [2009]. „Individualism Is, Indeed, Running Riot“: Components of the Social Democratic Model of Development. In: Duffield, Mark – Hewitt, Vernon (ed.). *Empire, Development and Colonialism. The Past in the Present*. Woodbridge: James Currey, s. 188–202.
- Koponen, Juhani [2014]. From dead end to new lease of life: development in South-Eastern Tanganyika from the late 1930 to the 1950s. In: Hodge, Joseph Morgan – Hödl, Gerald – Kopf, Martina (ed.). *Developing Africa. Concepts and Practices in Twentieth Century Colonialism*. Manchester: Manchester University Press, s. 37–62.
- Kothari, Uma [2005]. From colonial administration to development studies: a post-colonial critique of the history of development studies. In: Kothari, Uma (ed.). *A Radical History of Development Studies. Individuals, Institutions and Ideologies*. London – New York: Zed Books, s. 46–66.
- Kothari, Smitu – Harcourt, Wendy [2004]. Introduction: The violence of development. *Development* 47 (1): 3–7.
- Latouche, Serge [1988]. Contribution à l'histoire du concept de développement. In: Coquery-Vidrovitchet, Catherine (ed.). *Pour une histoire du développement. États, sociétés, développement*. Paris: L'Harmattan, s. 41–60.
- Leppenes, Philipp H. [2009]. Lernen vom Besserwisser: Wissenstransfer in der „Entwicklungshilfe“ aus historischer Perspektive. In: Büschel, Hubertus – Speich, Daniel (ed.). *Entwicklungswelten. Globalgeschichte der Entwicklungszusammenarbeit*. Frankfurt am Main: Campus, s. 33–59.
- Low, D. A. – Lonsdale, John M. [1976]. Introduction: Towards the New Order 1945–1963. In: Low, D. A. – Smith, Alison (ed.). *History of East Africa, vol. 3*. Oxford: Oxford University Press, s. 1–64.
- Manji, Firoze – O'Coill, Carl [2002]. The missionary position: NGOs and development in Africa. *International Affairs* 78 (3): 567–583.
- Merefield, Matthew [2009]. The Exceptional Inclusion of „Savages“ and „Barbarians“. The Colonial Liberal Bio-politics of Mobility and Development. In: Duffield, Mark – Hewitt, Vernon (ed.). *Empire, Development and Colonialism. The Past in the Present*. Woodbridge: James Currey, s. 16–29.
- Nandy, Ashis [1995]. *Development and Violence*. Trier: Zentrum für europäische Studien.
- Osterhammel, Jürgen [2005]. *Colonialism: A Theoretical Overview*. Princeton: Markus Wiener Pub.
- Rahnema, Majid [1997]. Introduction. In: Rahnema, Majid – Bawtree, Victoria (ed.). *The Post-Development Reader*. London – New Jersey: Zed Books, s. ix–xix.
- Rist, Gilbert [2008]. *The History of Development: From Western Origins to Global Faith*. London – New York: Zed Books.
- Rizzo, Matteo [2006]. What Was Left of the Groundnut Scheme? Development Disaster and Labour Market in Southern Tanganyika 1946–1952. *Journal of Agrarian Change* 6 (2): 205–238.
- Sachs, Wolfgang [1992]. Introduction. In: Sachs, Wolfgang (ed.). *The Development Dictionary*. London – New Jersey: Zed Books, s. 1–5.
- Scott, David [1995]. Colonial Governmentality. *Social Text* (43): 191–220.
- Sheldon, Richard [2009]. Development, Poverty & Famines. The Case of British Empire. In: Duffield, Mark – Hewitt, Vernon (ed.). *Empire, Development and Colonialism. The Past in the Present*. Woodbridge: James Currey, s. 74–87.
- Schicho, Walter [2014a]. „Keystone of progress“ and mise en valeur d'ensemble: British and French colonial discourses on education for development in the interwar period. In: Hodge, Joseph Morgan – Hödl, Gerald – Kopf, Martina (ed.). *Developing Africa. Concepts and Practices in Twentieth Century Colonialism*. Manchester: Manchester University Press, s. 222–250.
- Schicho, Walter [2014b]. Wirtschaftliche Inwertsetzung – la mise en valeur – und soziale Entwicklung. Der Entwicklungsdiskurs der kolonialen Verwaltung von Französisch Westafrika (AOF) zwischen 1920 und 1960. *Stichproben. Wiener Zeitschrift für Afrikanstudien* 14 (26): 49–105.
- Schneider, Leander [2006]. Colonial Legacies and Postcolonial Authoritarianism in Tanzania: Connects and Disconnects. *African Studies Review* 49 (1): 93–118.

- Schlauf, David [2014]. Koloniale Entwicklungskonzepte im Uganda der 1930er Jahre: Frühe Anzeichen des modernen Entwicklungsstaats. *Stichproben. Wiener Zeitschrift für Afrikanstudien* 14 (26): 139–166.
- Schlauf, David – Schicho, Walter [2014]. Kolonialismus und Entwicklung. *Stichproben. Wiener Zeitschrift für Afrikanstudien* 14 (26): 1–17.
- Toye, John – Toye, Richard [2006]. How the UN moved from full employment to economic development. *Commonwealth & Comparative Politics* 44 (1): 16–40.
- Unger, Corinna [2010]. Histories of Development and Modernization: Findings, Reflections, Future Research. *H-Soz-Kult. Kommunikation und Fachinformation für die Geschichtswissenschaften*, 9. 12. 2010. Dostupné z: <<http://www.hsozkult.de/literaturereview/id/forschungsberichte-1130>>.
- Usuanlele, Uyilawa [2014]. Development and education in British colonial Nigeria, 1940–55. In: Hodge, Joseph Morgan – Hödl, Gerald – Kopf, Martina (ed.). *Developing Africa. Concepts and Practices in Twentieth Century Colonialism*. Manchester: Manchester University Press, s. 251–269.
- van Beusekom, Monica M. [2000]. Disjunctures in theory and practice: Making sense of change in agricultural development at the office du niger, 1920–60. *The Journal of African History* 41 (1): 79–99.
- van Beusekom, Monica M. – Hodgson, Dorothy L. [2000]. Lessons Learned? Development Experiences in the Late Colonial Period. *The Journal of African History* 41 (1): 29–33.
- Williams, David – Young, Tom [2009]. The International Politics of Social Transformation. Trusteeship and Intervention in Historical Perspective. In: Duffield, Mark – Hewitt, Vernon (ed.). *Empire, Development and Colonialism. The Past in the Present*. Woodbridge: James Currey, s. 102–115.
- Wolton, S. [2000]. *Lord Hailey, the Colonial Office and Politics of Race and Empire in the Second World War: The Loss of White Prestige*. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan in association with St. Anthony's College.
- Ziai, Aram [2006]. *Zwischen Global Governance und Post-Development: Entwicklungspolitik aus diskurs-analytischer Perspektive*. Münster: Westfälisches Dampfboot.
- Ziai, Aram [2016]. *Development Discourse and Global History: From Colonialism to the Sustainable Development Goals*. Oxon – New York: Routledge.

Tomáš Profant (*1983) získal doktorát z politológie na Univerzite v Kasseli. Je výskumným pracovníkom na Ústave medzinárodných vzťahov v Prahe a ako odborný asistent pôsobí na Fakulte sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave. Medzi jeho odborné záujmy patrí medzinárodná politická ekonómia, politická ekológia, rozvojová spolupráca a postkoloniálna teória. Nedávno mu vyšla kniha New Donors on the Postcolonial Crossroads: Eastern Europe and Western Aid.